

Сьогодні з метою відкритості й доступності статистичної інформації широко використовується інтерактивна візуалізація (дашборди), що є ефективним цифровим інструментом представлення для використання та поширення аналітичної інформації зацікавленими особами.

Таким чином, сучасні пріоритетні напрями розвитку офіційної статистики відкривають нові можливості та перспективи для подальшого розвитку національної статистичної системи, покращення використання статистичної інформації, проведення статистичного аналізу та прийняття оптимальних управлінських рішень на їх основі.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України : офіц. вебсайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>

2. Про затвердження Програми розвитку офіційної статистики до 2028 року : постанова КМУ від 15.09.2023 № 989 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/989-2023-%D0%BF#Text>

3. Про офіційну статистику : закон України від 16.08.2022 № 2524-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20#Text>

4. План державних статистичних спостережень на 2024 рік : офіц. вебсайт Державної служби статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/plan_stat/2023/PDSS_24.zip

ІНДИКАТОРИ ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ

Пугачова Марина Володимирівна,

доктор економічних наук,

старший науковий співробітник,

головний науковий співробітник;

Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи

НАН України

Від початку російського вторгнення у 2014 році, окупації великої частини територій на сході нашої країни та захоплення Криму, що спричинило втрати серед військових і цивільного населення, перед демографами й статистиками постали нові виклики щодо оцінювання впливу війни на зміни демографічного стану. Ці завдання набули, на жаль, ще більшої актуальності з розгортання повномасштабної війни через суттєве збільшення демографічних втрат, порівняно із тими, що реєструвались протягом 2014–2021 рр. Слід підкреслити, що до демографічних втрат належить не тільки чисельність тих, хто загинув через воєнні дії та терористичні акти агресора (надлишкова смертність) і спричиненою війною міграцію (разом це – прямі втрати), але й непрямі втрати – через зниження народжуваності, що зумовлено відкладанням народжень,

зменшенням ймовірності запліднення та зменшенням чисельності жінок через прямі втрати [1].

Для оцінювання впливу воєн використовуються як окремі показники, так і інтегральні індикатори: це залежить від мети дослідження. Наприклад, для аналізу відмінностей між справедливими і несправедливими війнами використовується Індекс справедливої війни (*The Just War Index, JWI*), який надає можливість оцінити ступінь виправданості початку війни. Це зведений показник, що містить середнє оціночних значень для семи критеріїв: справедливої причини, правильного наміру, чистої вигоди, законної влади, останнього засобу, пропорційності засобів і правильної поведінки, кожен з яких оцінюється за 7-бальною шкалою [2]. Навіть, не слід довго аналізувати *JWI*, щоби зробити висновок щодо справедливості війни, яку веде український народ проти російських загарбників. Але цей індекс навряд чи зацікавить статистиків і демографів.

Інститут економіки та миру (*Institute for Economics & Peace, IEP*) вже протягом багатьох років надає широкому загалу звіти з використанням Глобального індексу тероризму (*Global Terrorism Index, GTI*). Кожного року доповідь містить вичерпний підсумок ключових глобальних тенденцій і моделей тероризму за останнє десятиліття. Розрахунок індикатора *GTI* враховує не лише смерті, але й захоплення заручників, травми в результаті тероризму та інші пов'язані інциденти, зважені за п'ятирічний період. Звіт *GTI* створюється *IEP* з використанням багатьох джерел, зокрема – бази даних «Трекер тероризму *Dragonfly*» (*Dragonfly's TerrorismTracker database*), яка містить інформацію про терористичні атаки за період з 1 січня 2007 року. Звіт «*Global Terrorism Index 2023*» надає вичерпний підсумок ключових глобальних тенденцій і моделей тероризму за останнє десятиліття, а інформація подається вже із врахуванням подій 2022 року, але він все ж таки більше присвячений країнам Азії та Африки, де відбувалися масштабні спалахи тероризму [3]. На жаль, здійснюваний ворогом терор проти мирних жителів України (а це – спричинення екологічних катастроф, руйнування цивільної інфраструктури, бомбардування та обстріли, використання дронів для нападу на окремих людей та їхнє житло тощо), поки не увійшов до поля спостереження і аналізу цього інституту, тому потрібної нам інформації отримати із звіту неможливо. У звіті наголошується, що в Україні другий рік поспіль не було зафіксовано терористичних атак, а з 2018 року країна не реєструвала смерть від тероризму. Це пояснюється тим, що *GTI* не включає того, що відбувається під час воєн, тобто воєнні злочини та акти геноциду не розглядаються у цьому індексі. Хоча слід зауважити, що, на нашу думку, такі масштаби актів тероризму, які здійснювались агресором в Україні протягом останніх двох років, мабуть не спостерігались під час інших воєн періоду після Другої світової війни.

Наслідки війни в Україні висвітлюються в індикаторі Глобальний індекс миру (*Global Peace Index, GPI*) [4]. *GPI* вимірює рівень так званого «негативного миру» в країні, використовуючи три сфери (три домени) миролюбності. Перший домен – поточні внутрішні та міжнародні конфлікти, ґрунтується на 6 статистичних показниках дослідження ступеня участі країн у внутрішніх і

зовнішніх конфліктах, а також їхній ролі та тривалості участі в конфліктах. Другий домен оцінює рівень гармонії чи розбрату всередині нації; 11 його показників широко оцінюють те, що можна описати як соціальну безпеку та захист. Стверджується, що низький рівень злочинності, мінімальна терористична активність і насильницькі (не мирні) демонстрації, гармонійні відносини з сусідніми країнами, стабільна політична ситуація та невелика частка внутрішньо переміщеного населення або біженців можуть бути прирівняні до миролюбства. Ще 6 показників (третьої домен) пов'язані з милітаризацією країни, що відображає зв'язок між рівнем нарощування військової сили країни та доступом до зброї, і рівнем її миролюбності як усередині країни, так і на міжнародному рівні. Вимірюються порівняльні дані щодо військових витрат у відсотках від ВВП та кількості офіцерів збройних сил на душу населення, а також фінансові внески до миротворчих місій ООН. Дивно і неприємно, що одним з п'яти незалежних експертів, що були залучені до підготовки звіту, виявилась російська науковиця з країни, що немає жодного стосунку до поняття миру. За інформацією звіту, у 2022 році в Україні загинули щонайменше 82 тис. осіб [4, с. 3]. РФ і Україна зараз входять до десятки найменш мирних країн, причому Україна у 2023 зазнала найбільшого погіршення індикатора GPI серед інших країн. Для України зафіксовано найбільше погіршення GPI 2023 (що стосується інформації за 2022 рік), її загальний показник погіршився на 13,27%. Зараз країна посідає 157-е місце в індексі після падіння на 14 позицій у рейтингу. Повномасштабне російське вторгнення в лютому 2022 року стало основним фактором погіршення миролюбності України, що було продемонстровано погіршенням в усіх трьох доменах GPI.

Можна навести декілька джерел, що містять інформацію стосовно кількості смертей під час військових конфліктів у різні роки, але зазвичай вони не надають якоїсь особливої методики розрахунку, просто узагальнюючи дані. Це, наприклад, сайти: Університету в Уппсалі [5], *Our World in Data* [6], *Correlates of War* [7], *Nation Master* [8]. При цьому актуальну інформацію про деякі втрати безпосередньо у російсько-українській війні можна знайти, наприклад, на сайті *Statista*: чисельність загиблого цивільного населення, кількість українських біженців за окремими країнами тощо [9] або на сайті Представництва ООН з прав людини в Україні (*UN Human Rights in Ukraine*) [10].

Отже, на нашу думку, поки не створено жодного інтегрального індикатора, який би поєднував у собі різні показники, що характеризують не тільки прямі демографічні втрати через війну, але і її вплив на демографічну ситуацію в цілому.

Пропонується створення двох індикаторів: один має розраховуватись для визначення демографічних втрат під час війни (DL_w), інший – для післявоєнного періоду (DL_{pw}). Кожний з них має розраховуватись у просторі (за територіальним устроєм) і в динаміці.

Індикатор DL_w доцільно було би розраховувати за кварталами або місяцями. Причому зрозуміло, що через важкість, а іноді – неможливість, вчасно отримувати інформацію для розрахунків, цей індикатор справедливо було би періодично уточнювати із часом.

Індикатор DL_{pw} має не менш важливе значення через те, що ситуація із поверненням мігрантів (біженців, депортованих, ув'язнених у таборах військовополонених та цивільних) після закінчення активної фази війни, а також загибель людей через голод, інфекційні та інші хвороби, відсутність питної води тощо буде досліджуватись і змінюватись у просторі й часі, і з ними буде змінюватись майбутня народжуваність. Його періодичність може бути, на нашу думку, річною.

До складу цих двох індикаторів, що можуть бути розраховані для дослідження російсько-української війни, має сенс включити такі показники (частина яких вже була запропонована раніше у [11]): кількість загиблих / травмованих / поранених військових і цивільних через безпосередньо воєнні дії, а також через голод, хвороби (переважно інфекційні), згвалтування, масові розстріли цивільних через етнічні відмінності (на 100 тис. населення); зниження рівня життя через неналежне фінансове забезпечення (вдов, інвалідів, малих дітей) внаслідок загибелі або травмування годувальників (оцінювати, можливо, за бальною шкалою); кількість депортованих дітей і дорослих; показники народжуваності і шлюбності; середня очікувана тривалість життя; сальдо міграції; кількість внутрішньо переміщених осіб, які загинули через війну на нових місцях поселення; кількість загиблих на визволеній території через вибухонебезпечні предмети; кількість загиблих через масовані атаки ракетами та дронами та артилерійські обстріли; кількість загиблих через неналежні умови для життя (відсутність житлово-комунальних послуг, житло непридатне для життя тощо); кількість осіб, які закордоном мають статус тимчасового захисту; кількість розданих паспортів країни-агресора (насильницька зміна громадянства); кількість біженців, які повернулись в Україну; кількість осіб, які повернулись після міграції на свої місця проживання; кількість внутрішньо переміщених осіб, які залишились на новому місці проживання.

Зрозуміло, що деякі показники мають увійти до складу обох запропонованих інтегральних індикаторів, хоча і з різною вагою.

Таким чином, наступним кроком є докладне визначення переліків показників для кожного інтегрального індикатора, а за наявності відповідних даних – безпосередній розрахунок індикаторів.

Список використаних джерел

1. Скороход О. "Якби не катастрофи ХХ століття, то на початку 1990-х в Україні жило б 84 мільйони", – демограф Олександр Гладун. Локальна історія. 19.04.2022. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/cherez-kilka-rokiv-pisliakatastrofi-vidbuvaietsia-kompensatsiine-zrostannia-narodzhuvanosti-demograf-oleksandr-gladun/>

2. Dorn W. The Just War Index: Comparing Warfighting and Counterinsurgency in Afghanistan. Site of Walter Dorn. URL: <https://walterdorn.net/139-just-war-index-afghanistan>

3. Global Terrorism Index 2023: Measuring the Impact of Terrorism. Institute for Economics & Peace. Sydney. March 2023. URL: <http://visionofhumanity.org/resources>
4. Global Peace Index 2023: Measuring Peace in a Complex World. Institute for Economics & Peace. Sydney. June 2023. URL: <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2023/06/GPI-2023-Web.pdf>
5. UCDP Dataset Download Center. Uppsala Conflict Data Program. Department of Peace and Conflict Research. URL: <https://ucdp.uu.se/downloads/index.html#nonstate>
6. War and Peace after 1945. Our World in Data. URL: <https://ourworldindata.org/war-and-peace>
7. COW War Data, 1816 – 2007 (v4.0). Correlates of War. URL: <https://correlatesofwar.org/data-sets/COW-war/>
8. War deaths. Nation Master. URL: <https://www.nationmaster.com/country-info/stats/Military/War-deaths>
9. Number of civilian casualties in Ukraine during Russia's invasion verified by OHCHR from February 24, 2022 to September 10, 2023. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1293492/ukraine-war-casualties/>
10. UN Human Rights in Ukraine. ohchr.org. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine/our-presence>
11. Пугачова М. В. Оцінювання демографічних втрат внаслідок балканських конфліктів і російсько-української війни. Матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конференції «Сучасна статистика: проблеми та перспективи розвитку», Київ, 5 грудня 2022. Київ: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2022. С. 37 - 40. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/7176>